

رنگ لباس؛ بخشی از فرهنگ اجتماعی ایرانیان

۲۵ مرداد ۱۴۰۵ ساعت ۱۴:۴۸

رنگ و نوع پوشش، تنها انتخابی شخصی نیست؛ بلکه در بسیاری از جوامع، بازتابی از فرهنگ، ذوق زیبایی‌شناختی و حتی جایگاه اجتماعی افراد است. سفرنامه‌های اروپاییان از ایران دوره قاجار نیز تصویری قابل توجه از پوشش ایرانیان ارائه می‌دهند: لباس‌هایی با رنگ‌های ملایم و سنگین مانند آبی، قهوه‌ای، سبز و خاکستری که در مقایسه با رنگ‌های روشن و زنده رایج در برخی سرزمین‌های شرقی، جلوه‌ای آرام‌تر و موقرتر داشت. برخی سفرنامه‌نویسان اروپایی، این ویژگی را از مشخصه‌های ظاهری جامعه ایران دانسته و حتی در توصیف مجالس و تجمعات عمومی، از تفاوت آشکار پوشش ایرانیان با مردم هند و عثمانی سخن گفته‌اند.

پیش از آنکه پوشاک غربی به تدریج در میان طبقات مختلف جامعه ایران رواج پیدا کند، لباس در ایران تنها وسیله‌ای برای پوشاندن بدن نبود؛ نوع پارچه، رنگ، دوخت، زیورآلات و حتی شکل پوشیدن لباس می‌توانست نشانه‌ای از سن، جنسیت، موقعیت اجتماعی و محل زندگی فرد باشد. به همین دلیل، بررسی پوشاک یکی از راه‌های شناخت فرهنگ زندگی روزمره ایرانیان در دوره‌های تاریخی است.

در منابع مربوط به دوره قاجار، در کنار لباس‌های متنوع و رنگارنگ، توصیف‌هایی نیز از گرایش عمومی به رنگ‌های آرام و سنگین دیده می‌شود. مهین اویس در کتاب فرهنگ ایران در سفرنامه‌های اروپایی دوره قاجار با استناد به نوشته‌های سفرنامه‌نویسانی مانند جیمز بیلی و جیمز بیلی فریزر، به تفاوت رنگ و سبک لباس ایرانیان با مردم برخی کشورهای شرقی اشاره کرده است.

بر اساس این روایت‌ها، در حالی که در هند استفاده از رنگ‌هایی مانند سرخ، زرد و دیگر رنگ‌های روشن و زنده بیشتر به چشم می‌آمد، لباس ایرانیان در بسیاری از موقعیت‌ها رنگ‌هایی مانند آبی، قهوه‌ای، سبز و خاکستری داشته؛ رنگ‌هایی که در فرهنگ پوشش آن دوره «ملایم»، «سنگین» یا «موقر» تلقی می‌شدند.

وقتی یک مجلس عروسی، تفاوت فرهنگ‌ها را نشان می‌دهد
«همان طور که روحیات و خصایص شخصیتی هر ملت با ملتهای دیگر تفاوت دارد، وضعیت ظاهری بخصوص طرز لباس پوشیدن مردم هر کشور با کشورهای دیگر فرق می‌کند. این تفاوت در یک قرن پیش که تقلید از لباس‌های غربی در بین کشورها رایج نبوده، محسوس‌تر به نظر می‌رسیده است. برای مثال در هندوستان مردم بیشتر از لباس‌هایی به رنگ سرخ و زرد و اصولاً رنگ‌های روشن و زنده استفاده می‌کنند و مردم ایران از رنگ‌های سنگین و متین. جیمز بیلی، فریزر لباس ایرانیان را در زمان قاجار موقرتر و

تیره تر از لباس مردم دیگر کشورهای مشرق زمین می‌داند و معتقد است که اصولاً ایرانیان زرق و برق و جلوه دادن و نمایش لباسهای خود را دوست نمی‌دارند. این نوع پوشش زمانی که در مراسمی افراد زیادی گرد می‌آیند به وضوح دیده می‌شود. به همین علت هنگامی که این سفرنامه نویس در جشن عروسی یکی از شاهزادگان قاجار شرکت کرده بوده است اظهار می‌دارد که لباس عموم مردم به رنگهای ملایم و موقر مثلاً، آبی، قهوه ای، سبز و خاکستری و به اصطلاح خودشان نیمرنگ بود و منظره جمعیت مانند اجتماعات مردم عثمانی و هند زیبا به نظر نمی‌رسید. گاهی رنگهایی شاد و زنده مانند تک خالی در میان زمینه ای تیره تر به چشم می‌خورد و آن لباس رنگی شاهزادگان یا بزرگان بود.^۱

او در توصیف جمعیت حاضر، به غالب بودن رنگهای ملایم و تیره در لباس مردم اشاره می‌کند و می‌نویسد که در میان این زمینه نسبتاً تیره، گاهی رنگهای شادتر به چشم می‌آمد؛ رنگهایی که بیشتر در پوشش شاهزادگان و بزرگان دیده می‌شد.

این توصیف نکته مهم دیگری را نیز آشکار می‌کند: رنگ لباس می‌توانست با جایگاه اجتماعی ارتباط داشته باشد. استفاده از پارچه‌های فاخر، رنگهای خاص، تزئینات و زیورآلات در بسیاری از جوامع سنتی، امکان نمایش ثروت و منزلت اجتماعی را فراهم می‌کرد. بنابراین، تفاوت میان لباس مردم عادی و بزرگان تنها در رنگ خلاصه نمی‌شد و جنس پارچه و میزان تزئین نیز اهمیت داشت.

البته نباید این توصیف‌های سفرنامه‌نویسان را تصویری مطلق از تمام جامعه ایران دانست. ایران دوره قاجار جامعه‌ای متنوع با تفاوت‌های منطقه‌ای، قومی و طبقاتی بود و پوشاک در شهرها، روستاها و میان گروه‌های اجتماعی مختلف یکسان نبود. از سوی دیگر، سفرنامه‌ها نیز حاصل نگاه ناظران خارجی‌اند و گاهی ممکن است برداشت‌های شخصی یا مقایسه‌های فرهنگی نویسنده را منعکس کنند.

با این حال، کنار هم گذاشتن چنین گزارش‌هایی با منابع تصویری و تاریخی دوره قاجار نشان می‌دهد که پوشاک ایرانی، برخلاف تصور امروزی که رنگ لباس را صرفاً یک انتخاب سلیقه‌ای می‌داند، بخشی از نظام فرهنگی و اجتماعی جامعه آن روز بوده است.

۱. مهین اویس، فرهنگ ایران در سفرنامه‌های اروپایی دوره قاجار، شیراز، نوید شیراز، ۱۳۷۹، ص. ۲۶۷.

آدرس مطلب :

<https://www.cafetarikh.com/news/۵۰۳۷۵/رنگ-لباس-بخش-فرهنگ-اجتماعی-ایرانیان>